

EESTI PÕLLUMAJANDUS TEEL EUROOPA LIITU

V. Loko

Praegu tundub, et enamik Eesti kodanikest toetab Eesti liitumist Euroopa Liiduga. Ega nii väikesel maal nagu Eesti õieti valikuvõimalust ei olegi.

Kui Eesti üritaks olla eraldatud mõlemast suurest majandusliidust, tuleks tasuda tollimakse ekspordilt nii läände kui ka itta, mis oleks majanduslikult vastuvõtmatu, sellepärast on ühes majandusliidus olemine paratamatus, aga idapoolses me juba olime.

Kõigepealt alustame sellest, kuidas paistab Eesti põllumajandus Euroopa Liidu poolt.

Nõukogude Liidu ajal osteti õlidollarite eest suurtes kogustes söödavilja, mille arvel Baltimaades toodetud liha- ja piimasaadused müüdi Leningradi ja Moskvasse. Praeguste hinnaproportsioonide juures ei tasu see äri ennast ära. Kuna lõpetati põllumajandussaaduste doteerimine Eestis, vähenes ka kodumaine tarbimine. Selle tulemusena moodustas Eestis põllumajanduse kogutoodang 1994. aastal võrreldes 1988. aastaga 58 %, loomakasvatuses 46 % ja taimekasvatuses 84 %. Samasugune toodangu langus on olnud ka teistes Balti riikides, kuid võrreldes teiste Ida-Euroopa maadega on need toodangu langused suurimad. Eestis on alates 1995. aastast toiduainete import suurem kui eksport.

Et Euroopa Liidu probleemiks on toiduainete ületootmine, siis selline olukord, kus potentsiaalsed liitujad ei tooks kaasa toiduainete ülejääke, vastab Euroopa Liidu liikmesmaade huvidele. Sellepärast jälgitakse ka hoolikalt tootmistahte ja neid mõjutavaid abinõusid.

Kui Ida-Euroopa maades põllumajandusreformidega alustati, domineeris Euroopa Liidu maades arvamus, et nende maade suurtootmine on majanduslikult väheefektiivne ja vajab reorganiseerimist Lääne-Euroopale lähedaseks struktuuriks. Ida-Saksamaa kogemused aga on näidanud, et hoopis suurtootmine on efektiivsem või vähemalt sama efektiivne kui väike-tootmine. See on olnud Euroopa Liidu põllumajandusökonomitidele üllatus, mida osa neist ei taha ikka veel uskuda.

Käsitleme järgnevalt kõige suuremat erinevust Lääne- ja Ida-Euroopa põllumajanduses. Küsimus on põllumajandustootjatele makstavates hindades.

Hollandi Põllumajandusökonoomika Instituut pakkus välja järgmised arvud, mis näitavad, mitu korda siseturu hind on Euroopa Liidus kõrgem maailmaturu hinnast (tabel 1).

Tabel 1. Mõnede põllumajandustoodete hinnad ja hinnasuhted maailmaturu hindadega / Prices of agricultural products and price relations between the EU and the world market

	Hinnad ECU/tonn Prices ECU per ton		Otsesed tulutoetused ECU/tonn Direct payments ECU per ton	Hinnasuhted EL/maailmaturg Price relation EU/world market		Eesti hinnad 1995 II kvartal ECU/tonn Estonian prices ECU per ton
	EL EU	maailmaturg world market		1994	2005	
Teravili (nisuta) Course grains	140	78	42	1,8	1,3	67
Piim Milk	310	124		2,5	2,0	130
Veiseliha Beef and veal	3860	1838		2,1	1,5	930

ECU = 14,7 Eesti krooni

Eestis kehtivad maailmaturu hinnad. Nii et suhtarve võime vaadata ka kui Eesti ja EL hindade vahet.

Siin ei ole arvestatud otseste tulutoetustega, mis suures osas kompenseerivad hinnalan- gust. Otsest tulutoetust makstakse näiteks hektari või looma kohta. Meil Eestis on püütud Euroopa Liidu põllumajanduspoliitikat mõnikord esitada nii, et seal põllumajanduse sub- sideerimine kaotatakse ära ja siis on Eesti eriti sobiv vastuvõtmiseks Euroopa Liitu. Tegelikult on olukord vastupidine. Kuna Euroopa Liidu põllumajanduse subsideerimine jääb, siis on Eesti põllumajanduse poolelt kõige halvemini ettevalmistunud maa Ida-Euroopas, sest ainult meil ei toetata põllumajandust.

Kuna Euroopa Liit kavatses põhijoontes säilitada oma turu- ja hinnapoliitika, siis on meil põhjust vaadata seda üksikasjalikumalt. Meie astume Euroopa Liitu, mitte vastupidi, nagu mõnikord Eestis tundub.

Euroopa Liidu turu- ja hinnapoliitika tugineb kolmele printsiibile:

- 1) ühine turg,
- 2) ühine siseturu kaitse,
- 3) ühine finantseerimine.

Need põhimõtted võeti aluseks viiekümnendatel aastatel, aja jooksul on süsteem muutunud üpris keeruliseks. Konkreetselt on põllumajandusturu ja hinnapoliitika süsteem, mis meil Eestis on ette nähtud põllumajandussaaduste ja toodete turu korraldamise seaduses, päris lähedane EL süsteemile. On muidugi iseküsimus, kas uus valitsuskooalitsioon seda seadust täidab.

Euroopa Liidus on ette nähtud toiduainete turu reguleerimisel kaks arvestatavat hinda.

Taotlushind – hind, millel tahetakse hoida tootjahindu.

Interventsioonihind EL-s, meil Eestis miinimumhind – kokkuleppeline madalaim hind. Kui Euroopa Liidus mõne saaduse hind langeb sellest hinnast madalamale, siis peab riik sekkuma, nagu hinna nimigi näitab.

Sekkumine seisneb selles, et riik peab ostma toodangut interventsioonihinnaga, kas oma reservidesse või müümiseks maailmaturul. Interventsioonihinnad on tunduvalt kõrgemad maailmaturu hindadest. Eespool toodud andmed hindade kohta näitasidki nimelt inter- ventsioonihinna ja maailmaturuhinna suhet, piimal aga taotlushinna ja maailmaturuhinna suhet. Kui nüüd Euroopa Liit kallilt toodangut kokku ostab ja seda maailmaturul odavamalt müüa tahab, siis ta peab selle vahe eksporditajatele kinni maksma. Need kulud ongi peamine kuluartikkel Euroopa Liidu põllumajanduse eelarves. Selle raha jaotamine käib oksjoni korras Brüsselist ekspordioranisatsioonide vahel, kes oma pakkumised on teinud.

Et maailmaturul ei saaks odavat toodangut importida Euroopa Liitu, maksustatakse imporditud toodangut nii, et see tuleb kallim kui interventsioonihinnaga toodang. Sellega siseturg praktiliselt suletakse. Sellest reeglist on kaubanduslepingutega tehtud soodustusi, Eestilgi on ju sümboolne kvoot põllumajandussaaduste sooduseksportiks Euroopa Liitu.

Nii et pidevalt muudetavad interventsioonihinnad ja impordimaksud on praegu Euroopa Liidu toiduaineteturu reguleerimise peamised vahendid.

Eesti põllumajanduse seisukohalt on oluline, millistes suundades võiks muutuda Euroopa Liidu põllumajandusturu- ja hinnapoliitika. Võiks nimetada kolme perspektiivi:

- 1) vabakaubanduse perspektiiv, mis taotleb igasuguse reguleerimise lõpetamist,
- 2) intervensionistlik perspektiiv, mis taotleb kõrgeid siseturu hindu koos kvantita- tiivsete piirangutega,
- 3) kompromiss, mida on nimetatud ka bürokraatlikuks perspektiiviks, mis eelkõige taotleb muudatuste sujuvust.

Vabakaubanduse perspektiivi toetajad arvavad, et Euroopa Liidu jaoks on parimaks variandiks turustatavale saadusele toetuse kaotamine. Otseseid tulutoetusi, näiteks hektari või lehma kohta, peab enamik neist võimalikuks. Nad väidavad, et produktiga seotud toetuste kaotamine suurendab maailmaturu hindu, suurendab põllumajanduse efektiivsust nii, et otsesed toetused oleks vajalikud ainult üleminekuperioodil. Otseseid toetusi kasutatakse ka praegu mõnede saaduste osas. Näiteks rapsi kasvatamisel hindu ei reguleerita, kuid tulutoetus hektari kohta on umbes sama suur kui toodangu müügist saadav tulu.

Vabakaubanduse pooldajad on rohkem üldökonomika spetsialistid, samuti esindavad nad rohkem neid maid, kus saadakse tulu toiduainete vabakaubanduse laienemisest. Ka rahvusvahelistes organisatsioonides nagu Maailmapank, Rahvusvaheline Valuutafond ja FAO domineerivad vabakaubanduse toetajad või õieti nende organisatsioonide esindajatel ei ole volitusi teiste variantide arutamiseks, nende ülesanne on tõestada vabakaubanduse eeliseid.

Otseste tulutoetustega on seotud ka tagamõte, et see raha tuleb riigieelarvest ja raha liikumine on selgesti nähtav. Hindade reguleerimise korral raha liikumine ei ole nii selge.

Hindade reguleerimise korral maksab tarbija proportsionaalselt tarbitud toiduainetega, otseste tulutoetuste korral aga maksumaksjad, nii et rohkem maksavad rikkad, kes aga üldiselt paremini orienteeruvad ühiskonnas toimivas ja võivad seepärast rohkem mõjutada selliste tulutoetuste rakendamist.

Interventsionistliku perspektiivi pooldajad on seotud eelkõige põllumajandusega ja väidavad, et senini rakendatav Euroopa Liidu põllumajandussaaduste turu- ja hinnapoliitika on oma ülesanded põhiliselt täitnud. Vabakaubanduse rakendamine võiks küll suurendada maailmamajanduse efektiivsust, kui vaadata ainult toiduainete tootmise kulusid, kuid põllumajandus on midagi enam kui ainult toiduainete tootmine. Lisaks tuleks arvestada kultuurilisi, keskkonnakaitselisi, maastikulisi, riigikaitselisi aspekte, mis ühiskondlike hüvedena on ka midagi väärt, ja kui konkreetse piirkonna rahvastik tahab neid omada, siis selle eest tuleks ka midagi maksta. Peale selle puuduvad maailmas positiivsed kogemused, et mõnes piirkonnas, kus põllumajanduslik tootmine on lõppenud, on õnnestunud maaelu säilitada.

Bürokratlikku perspektiivi esindab Euroopa Komisjoni tegelik poliitika, mida iseloomustab eelkõige ettevaatlikkus. Osutatakse, et järsud reformid põhjustaksid suurel hulgal pankrotte ja sotsiaalset rahulolematust. Kuna järskude muutuste nn. šokiteraapia rakendamise tulemusi on raske ennustada, tuleks eelistada reforme, mis kujutavad endast järkjärgulisi muutusi; metsikud eksperimendid ei ole vastuvõetavad.

Sedalaadi poliitika näideteks võiks tuua piima tootmiskvootide rakendamise 1984. aastast. Kuna selleks ajaks oli piima ületootmine nii suur, et midagi tuli teha, eelistati kvote madalate piimahindade asemel. Piima kvootide süsteem on hästi töötanud Kesk-Euroopas, kuid halvasti Itaalias ja Hispaanias. Hispaanlased väidavad, et kui vanamemmel on mägedes mõni lehm, pole võimalik seda kvooti seal rakendada.

Järkjärgulise reformi näiteks on ka Mac Sharry reform, mis peaks 1996. aastal lõppema.

Algul oli ettepanek hindade reguleerimine täielikult asendada otseste tulutoetustega. Tegelikult rakendatava variandi kohaselt vähendatakse Euroopa Liidus toiduainetele sisseveomakse 36 %, igale saadusele vähemalt 15 %. Ekspordi subsideerimist vähendatakse 36 % ja ekspordi mahtu 21 %. See vähenemine kompenseeritakse otseste tulutoetustega, mis on piirkonniti diferentseeritud, kuid mõnes piirkonnas põllumeeste tulud isegi suurenevad. Mac Sharry reform on ka Euroopa Liidu kohustus GATT-i läbirääkimiste kohaselt.

Kokkuvõtteks Euroopa Liidu põllumajandusturu ja hinnapoliitika tulevikusuundade kohta peab ennustama, et radikaalsed muutused on vähe tõenäolised. Seepärast peame oma taotlustes Euroopa Liiduga liitudes arvestama eelkõige juba tuntud poliitikaga.

Vaatame nüüd, mis juhtuks, kui Eesti oleks homme Euroopa Liidu liige praegu seal kehtiva turu- ja põllumajanduspoliitika korral. Nagu eespool nägime, tõuseksid põllumajandussaaduste tootjahinnad 2...2,5 korda. Põllumajandustootjad oleksid muidugi väga rahul, sest nende töö oleks siis Eestimaal kõige tasuvam. Jaehinnad tõuseksid vähem, sest tundub, et töötlemisel ja kaubastamisel sellist hinnaerinevust, nagu on tootmisel, ei ole. Kui eeldada, et töötlemise ja kaubastamise hinnaosa jaehindades jääb samale tasemele ja see on praegu 50 %, siis jaehinnad suureneksid kaks korda vähem kui tootjahinnad, kuid ikkagi 50...75 %. Tarbijale oleks see tõsine probleem.

Kui võtta tarbimishinna elastsuseks 0,3, see tähendab, et iga protsent hinnatõusu vähendaks toiduainete tarbimist 0,3 protsenti, väheneks toiduainete tarbimine Eestis 15...22 %. See toodanguosa tuleks müüa Eestist välja maailmaturuhindadega. Siseturuhindade ja maailmaturuhindade vahe tuleks katta ekspordi subsideerimisega Euroopa Liidu eelarvest, mis ei ole Euroopa Liidule kasulik. Muidugi on Eesti väga väike maa, aga ei ole põhjust oodata, et meile tehtaks erandeid.

Seepärast on Euroopa Liiduga liitumisel vajalik üleminekuperiood, et Eesti ja Euroopa Liidu siseturu hinnad ühtlustuksid.

Toiduainete siseturu hindade prognoosimine Eestis on väga raske ülesanne. Kui säilib praegune põllumajanduspoliitika ja jäävad kehtima praegused maailmaturu hindadele lähedased hinnad ning ka muid toetusi oluliselt ei ole, siis Eesti põllumajandus likvideerub.

Loodame, et enamik Eesti valijatest toetab siiski sellist arengustsenaariumi, mille kohaselt traditsioonilisi kodumaiseid toiduaineid toodetakse ligikaudu kodumaise tarbimise ulatuses. Sel juhul tuleks põllumajandustootjate tulusid hindade ja toetustega reguleerida nii, et selline tootmismahd säiliks. Tulud peaksid katma materiaalsed tootmiskulud ja töötasu peaks olema küllaldane, et tasuks veel põllumajanduses töötada. Võib prognoosida materiaalsete kulude kiiret suurenemist. Praegu elab meie põllumajandus vanade reservide arvel, samuti kasutame teiste majandusharude, näiteks energeetika reserve. ESA andmeil olid 1994. a. materiaalsed kulud (amortisatsioonita) ettevõtetes 56 % realiseeritud toodangu maksumusest (Ettevõtete..., 1995). Euroopa Liidus olid mõni aasta varem materiaalsed kulud 80 % toodangu väärtusest maailmaturu hindades, Soomes ja Rootsis aga 50 % suuremad kui maailmaturu hinnad. See on autori arvutus OECD (OECD..., 1994) andmete põhjal. Pikemas perspektiivis ei ole põhjust loota, et Eesti põllumajandus tuleks toime palju odavamalt kui Euroopa Liit. Soome ja Rootsiiga võrreldes võiksime siiski odavamalt toime tulla. Kui arvestada, et materiaalsed tootmiskulud suurenevad Euroopa Liidu tasemele, tähendab see 1994. a. tasemega võrreldes suurenemist 43 %.

Töötasu on Eestis vähemalt kümme korda väiksem kui Euroopa Liidus ja ei ole lootust, et seda erinevust oleks võimalik kiiresti vähendada.

Seega lähemas tulevikus jäävad Eesti põllumajanduses kõik tootmiskulud toodanguühiku kohta oluliselt väiksemaks kui Euroopa Liidus.

Seepärast näib, et kiire liitumine Euroopa Liiduga on võimalik, kui Lääne- ja Ida-Euroopa toiduainete turud hoitakse mingite abinõudega lahus.

Vähe tõenäoline variant on, et Euroopa Liidus hakkavad kehtima senisest tunduvalt madalamad, maailmaturu hindadele lähedasemad põllumajandussaaduste tootjahinnad. Ülejäänud tulu regulatsioon toimiks otseste toetustega, mis oleks diferentseeritud piirkondlikult või määratud rahvuslikul tasemel. Ka selles küsimuses, kas toetused peaksid olema üldises Euroopa Liidu süsteemis või osalt rahvuslikul tasemel otsustatavad, käib laialdane diskussioon.

Näib nii, et Eesti väga kiiresti Euroopa Liidu täisliikmeks ei saa. Peamine probleem ongi seotud toiduainete turuga.

Kirjandus

Ettevõtete finantsnäitajad 1994. – Riigi Statistikaamet, Tln., 1995.
OECD in Figures 1994.